

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

САС Олена Олександрівна

УДК 37.013.78+372.4+37.06 – 047.22(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ
6–7-РІЧНОГО ВІКУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-РОЛЬОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
Капська Алла Йосипівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, Інститут соціальної роботи та
управління, завідувач кафедри соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Рогальська Інна Петрівна,
Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького, завідувач кафедри соціальної
педагогіки, дошкільної та початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Шахрай Валентина Михайлівна
Інститут проблем виховання НАПН, докторант.

Захист відбудеться „17” березня 2011 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано „15” лютого 2011 року.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

Л. М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Соціокультурні зміни в Україні на початку XXI століття актуалізували ідею реформування й удосконалення дошкільної освіти, орієнтованої на проблеми розвитку особистості. Це, безперечно, обумовило необхідність вирішення проблеми формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку. Дане твердження підкріплюється низкою причин: по-перше, період шести–семи років характеризується як кризовий, оскільки саме на цьому віковому етапі дитина вступає в нову для неї соціальну роль – роль учня; по-друге, кожна дитина, маючи рівні можливості у здобутті освіти та виявленні творчого потенціалу, не завжди реалізує їх на практиці, оскільки значний відсоток дітей не охоплений дошкільною освітою; по-третє, на виховання та розвиток дитини, її взаємовідносини з іншими впливають різні фактори, зокрема сім'я, дошкільний заклад, найближче оточення.

Окрім того, актуальність проблеми визначається необхідністю оволодіння дитиною компетентністю у різних сферах життєдіяльності, проявом тих базових якостей, які забезпечують їй комфортне входження у різні соціальні групи та самореалізацію в цих групах. Потреба у самореалізації, комунікативній взаємодії, безперечно, посилює необхідність формування життєвої компетентності у дітей 6–7-річного віку.

Соціально-виховна й освітня робота щодо формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку здійснюється як у дошкільних установах, так і в сім'ях. Особливості її організації відображені у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, теоретична характеристика поняття „компетентність” розглядається А. Р. Белкіним, С. Г. Пільовою, К. Р. Роджерсом, І. Г. Тараненко та ін.; суть соціальної і соціально-психологічної компетентності висвітлюється у працях М. О. Докторович, О. Л. Кононко, Л. А. Лепіхової, В. М. Шахрай та ін.; суть комунікативної компетентності розкривають Д. М. Годлевська, А. Й. Капська, Л. О. Савенкова та ін.; проблему змісту і структури життєвої компетентності та її види розглядають Е. Г. Ісламгалієв, І. Г. Єрмаков, О. В. Колобова, А. К. Маркова, Л. В. Сохань та ін.; питання формування життєвої компетентності у різних вікових групах відображені у наукових працях В. І. Ляшенко, В. А. Нищети, І. П. Яшук та ін.

Стосовно особливостей розвитку 6–7-річних дітей на етапі переходу з дошкільної на початкову ланку освіти, то їх вивчали Л. І. Божович, Л. О. Варяниця, Л. С. Виготський, Ж. В. Гордєєва, О. О. Сокурєнко, В. В. Троценко, Н. І. Черепаня та ін.

Деякі аспекти процесу формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку розкрито у працях О. Л. Кононко, С. М. Курінної, А. В. Пасічниченко, В. І. Прокопенко, І. П. Рогальської, М. А. Федорової та ін. Однак у їхніх доробках ця проблема розглядається переважно у психологічному плані, лише частково – крізь призму соціалізації.

Особливості діяльності дошкільних установ, де відбувається розвиток і виховання дітей, обумовлюють зміст соціально-педагогічного процесу, який проектується з урахуванням суті й складових життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку. Це потребує створення ефективних умов для розвитку даної якості в

означеної категорії дітей, зокрема соціально-рольової діяльності. У своїх працях Н. І. Гусак, П. П. Горностай, Н. М. Лавриченко та ін., розглядаючи теоретичні та методологічні підходи до вивчення рольової взаємодії, соціальних ролей та статусів, звертають свою увагу на цю умову. Хоча як окремий напрям соціально-педагогічних досліджень даного процесу не простежується.

Отже, актуальність окресленої проблеми та її недостатня концептуальна розробленість обумовили вибір теми дисертаційного дослідження „**Формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку в умовах соціально-рольової діяльності**”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова і є складовою комплексної наукової проблеми „Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності” (2007-2010 рр.).

Тема дисертації затверджена вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 8 від 28.02.2008 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 27.05.2008 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити соціально-педагогічні умови і технологію формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку.

Відповідно до мети окреслено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми формування життєвої компетентності і розкрити її соціально-педагогічний аспект.
2. Проаналізувати і обґрунтувати зміст понять „життєва компетентність” та „соціально-рольова діяльність” дітей 6–7-річного віку.
3. Розробити критерії та виявити рівні сформованості життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку.
4. Обґрунтувати соціально-педагогічні умови формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку.
5. Розробити зміст та впровадити технологію формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку в соціально-рольовій діяльності.

Об'єктом дослідження є процес формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку.

Предметом дослідження є соціально-рольова діяльність дітей 6–7-річного віку як оптимальна умова формування їх життєвої компетентності.

З метою вирішення окреслених завдань на різних етапах наукового пошуку були використані такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукової літератури з теми дослідження та суміжних з нею проблем для порівняння, систематизації, узагальнення здобутків у цих галузях науки та виявлення наявних підходів до вирішення порушеного питання; *структурний аналіз і синтез* при визначенні та обґрунтуванні критеріїв і показників сформованості життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку; *емпіричні* – спостереження, анкетування,

опитування, бесіди, інтерв'ю для виявлення рівнів сформованості життєвої компетентності дітей та окреслення напрямів роботи щодо її розвитку; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний, контрольний) з метою розкриття та використання суті соціально-педагогічних умов, технології формування життєвої компетентності дітей зазначеного віку; *методи математичної статистики* з метою кількісного та якісного аналізу емпіричних даних, для оцінки ефективності впровадженої роботи з дітьми 6–7-річного віку.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: аксіологічний та діяльнісний підхід, у межах якого людина розглядається як суб'єкт суспільних взаємин (М. О. Докторович, С. М. Курінна, Н. М. Лавриченко, О. М. Леонт'єв, А. В. Пасічниченко, І. П. Печенко та ін.); ідеї про рольову сутність особистості (П. П. Горностай, Н. І. Гусак, Т. Р. Сарбін, О. Г. Стадник, Н. Є. Хлопоніна та ін.); концептуальні положення вітчизняних і зарубіжних філософів (Н. С. Корабльова, М. Д. Степаненко та ін.), педагогів (І. Г. Єрмаков, В. І. Ляшенко, Л. В. Сохань, І. П. Ящук та ін.), психологів (Л. С. Виготський, П. П. Горностай, Д. Б. Ельконін, О. Л. Кононко та ін.) про розвиток особистості дитини та її життєвої компетентності; теорії соціально-педагогічної діяльності (А. Й. Капська, Н. М. Лавриченко А. В. Мудрик та ін.)

Нормативно-правову базу дослідження становлять фундаментальні засади державної освітньої політики, які регулюються Законом України „Про дошкільну освіту”, Базовим компонентом дошкільної освіти, положеннями Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ ст.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження:

- *вперше обґрунтовано та розроблено* модель і визначено технологію формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку в умовах дошкільного навчального закладу; *розкрито* виховний потенціал соціально-рольової діяльності дітей 6–7-річного віку в дошкільному закладі; *визначено та науково обґрунтовано критерії* (когнітивний, поведінковий, діяльнісний, комунікативний) та *показники* сформованості життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку;

- *уточнено* сутність понять „життєва компетентність”, „соціально-рольова діяльність” та *запропоновано* авторське визначення дефініцій „життєва компетентність дітей 6–7-річного віку” та „соціально-рольова діяльність дітей 6–7-річного віку”;

- *розширено* розуміння особливостей соціально-педагогічної технології формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку; *визначено й охарактеризовано* її структурні компоненти (мотиваційний, пізнавальний, практичний);

- *подальшого розвитку набули* зміст і соціально-педагогічні умови як складові процесу формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці моделі формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку та технології її реалізації у запропонованих соціально-педагогічних умовах, спрямованих на формування складових життєвої компетентності; розробці та впровадженні методичних рекомендацій „Формування життєвої компетентності у дітей 6–7-

річного віку” для вихователів дошкільних навчальних закладів. Результати дослідження можуть стати для вихователів, методистів, соціальних педагогів, психологів дошкільних навчальних закладів, педагогів вищих навчальних закладів і для студентів, які оволодівають професією вихователя, орієнтиром у подальших пошуках механізмів для успішної соціально-педагогічної роботи щодо формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку.

Основні положення та висновки *апробовано і впроваджено* у практику соціально-виховної роботи дошкільних навчальних закладів №№ 8, 46, 47, 54 м. Хмельницького (довідка № 1167 від 14.09.2010 р.), Центру розвитку дитини смт. Ярмолинці Хмельницької області (довідка № 706 від 19.10.2010 р.), а також у навчальний процес Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 531/1 від 3.09.2010 р.), Володимир-Волинського педагогічного коледжу імені А. Ю. Кримського (довідка № 337 від 26.10.2010 р.) та Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 455 від 6.12.2010 р.).

В експерименті брали участь 224 дитини 6–7-річного віку (135 – місто, 89 – село). При цьому ЕГ становила 103 особи, КГ – 121 особу. Опитуванням було охоплено 118 вихователів і 97 батьків м. Чернігова, м. Хмельницького та Хмельницької області.

Особистий внесок здобувача полягає в розробці змісту тренінгових занять і розкритті методики формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку, запропонованих у методичних рекомендаціях до проведення тренінгу для вихователів дошкільних навчальних закладів „Формування життєвої компетентності у дітей 6–7-річного віку”, опублікованих у співавторстві з А. Й. Капською.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження знайшли відображення у доповідях і виступах на науково-практичних конференціях різного рівня: *Міжнародних* – „Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми” (Київ, 2009), „Актуальні проблеми підготовки фахівців у галузі соціально-педагогічної діяльності” (Ніжин, 2009), „Соціальна безпека і гуманітарний захист в Україні на початку ХХІ століття: проблеми теорії і практики” (Чернігів, 2009), „Соціальна робота і сучасність: теорія та практика” (Київ, 2010); *Всеукраїнських* – „Дошкільне дитинство: інноваційний досвід освіти, проблеми, традиції та перспективи” (Переяслав-Хмельницький, 2008), „Соціально-педагогічні основи розвитку особистості в загальнолюдському, національному та соціокультурному контексті” (Кам’янець-Подільський, 2010), „Саморозвиток особистості в освітній системі України: концепції, технології, стратегії” (Кривий Ріг, 2010); *регіональних педагогічних читаннях* з гуманної педагогіки „Виховання дітей через виховання самих себе” (Хмельницький, 2008); *круглому столі* „Актуальні проблеми готовності дітей до навчання у сучасній початковій школі” (Хмельницький, 2010), а також обговорювалися на *щорічних звітних науково-практичних конференціях* професорсько-викладацького складу Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (2007-2010 рр.).

Публікації. Зміст та результати роботи відображено в 14 публікаціях (13 одноосібних). З них – 10 статей у наукових фахових виданнях, затверджених

ВАК України, 3 тези доповідей, 1 методична розробка (у співавторстві).

Загальний обсяг особистого доробку становить 6,3 друкованих аркушів.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, висновків, додатків, списку використаних джерел (261 найменування, із них – 8 іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації становить 213 сторінок, з них 156 сторінок основного тексту. Робота містить 18 таблиць і 5 рисунків на 24 сторінках, 6 додатків на 29 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, викладено його теоретико-методологічну основу; розкрито наукову новизну та практичне значення здобутих результатів; викладено відомості про впровадження результатів дослідження; представлено структуру дисертації.

У першому розділі – *„Життєва компетентність дітей 6–7-річного віку як соціально-педагогічна проблема”* – здійснено теоретичний аналіз сучасних наукових підходів до проблеми формування життєвої компетентності, зокрема, у дітей шести–семи років; з'ясовано зміст термінів „життєва компетентність”, „соціально-рольова діяльність” як домінуючих одиниць; охарактеризовано особливості періоду шести–семи років та розкрито специфіку формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку.

Виявлено, що на початку XXI ст. в педагогічній науці питання формування життєвої компетентності дітей залишається недостатньо розробленим, хоча існує явна потреба у вивченні, ґрунтовній розробці та узагальненні практики соціально-педагогічної роботи з дітьми означеного віку. В сучасних умовах набуття особистісно життєвої компетентності стає об'єктивною потребою як індивідуального, так і соціального життя. Це знайшло своє відображення і в нормативній базі освіти, адже поняття „життєва компетентність” є ключовим у Базовому компоненті дошкільної освіти та в Національній доктрині розвитку освіти в Україні XXI ст.

Різноманітні тлумачення даної дефініції науковцями (А. Р. Белкін, І. Г. Єрмаков, П. П. Горностай, Н. М. Лавриченко, Л. А. Лепіхова, В. І. Ляшенко, К. Р. Роджерс та ін.) відображають різні аспекти і підходи до розуміння суті та особливостей вирішення проблеми формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку. Це дозволило довести, що в цілому *життєву компетентність* можна розглядати, передусім, як здатність особистості вирішувати проблеми в усіх сферах життєдіяльності, виконувати життєві та соціальні ролі, що ґрунтуються на життєтворчих знаннях, уміннях і навичках, життєвих досягненнях.

На основі вивчення різнобічних підходів до суті означеної проблеми *життєву компетентність дітей 6–7-річного віку* визначено як здатність дитини обирати та застосовувати адекватні способи розв'язання життєвих ситуацій у процесі власної самореалізації та взаємодії з оточенням. Таке тлумачення дефініції відповідає завданням нашої роботи та є цілком прийнятним.

Доведено, що умови життя, в яких відбувається становлення особистості дитини 6–7-річного віку, зумовлюють необхідність формування її життєвої компетентності. Обґрунтовано, що процес формування життєвої компетентності досить складний і здійснюється під впливом багатогранних факторів, які активізують формування потенціалу життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку. Виявлено, що основними факторами, які забезпечують включення дитини у міжрольові стосунки, є сім'я, дошкільний заклад, найближче оточення. На основі означеного констатовано, що *формування життєвої компетентності дитини 6–7-річного віку* – це процес набуття нею соціального досвіду і знань у плані вирішення життєвих ситуацій при різних умовах життєдіяльності, зокрема, під час вступу до школи, входження в новий колектив, прояву готовності до виконання нової соціальної ролі, тобто вміння орієнтуватися та адекватно діяти за певних життєвих обставин.

З'ясовано, що життя дитини відображається у різних видах діяльності, у процесі яких вона оволодіває певними знаннями, вміннями та навичками, засвоює норми і правила взаємовідносин між людьми. А це обумовлює необхідність розвивати і саму діяльність, і більш складні як за структурою, так і за змістом її види. У зв'язку з цим можна стверджувати, що вихованці 6–7-річного віку мають бути готовими до включення в діяльнісний процес, в якому реалізується стратегія і тактика набуття життєвої компетентності. Одним з аспектів даного процесу є соціально-рольова діяльність. Оскільки саме в такій діяльності діти постійно вступають у міжрольову взаємодію, набувають соціального досвіду, в них поступово розвивається вміння налагоджувати стосунки, діяти відповідно до прийнятих у мікрогрупі норм і правил поведінки. Визначено, що *соціально-рольова діяльність* – це прояв активності суб'єкта, спрямованої на реалізацію власного „Я” та набуття життєвого досвіду в процесі рольової взаємодії. При цьому встановлено, що саме соціально-рольова діяльність виступає також і умовою формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку. Під *соціально-рольовою діяльністю дітей 6–7-річного віку* розуміється процес засвоєння дитиною досвіду міжрольової взаємодії, яка спрямована на формування власного „Я” дитини та її входження в нову соціальну роль – учня початкової школи.

Вирішення завдань щодо діагностики та формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку у процесі соціально-рольової діяльності потребувало врахування багаторівневого аспекту різнокритеріальної оцінки складових життєвої компетентності. Виходячи із проявів індивідуальних особливостей щодо складових життєвої компетентності визначено *критерії та показники сформованості життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку*. Зафіксовано чотири *критерії*: *когнітивний* (знання про різні сфери життєдіяльності – про навколишню дійсність, соціальні явища, події, людей, взаємини; розуміння дитиною необхідності навчання в школі; бажання вчитися і відвідувати школу); *поведінковий* (прояв вміння дотримуватися соціальних правил і норм поведінки; вміння налагоджувати взаємини з однолітками та дорослими; адекватність самооцінки); *діяльнісний* (володіння різними видами діяльності, зокрема, пошук адекватних способів вирішення завдання, послідовність виконання дій; активність; самостійність);

комунікативний (вміння сприймати й адекватно реагувати на інформацію; спілкуватися з дітьми та дорослими; володіння адекватним мовленнєвим етикетом у взаємодії).

На основі обґрунтованих критеріїв та їх показників було визначено п'ять *рівнів сформованості життєвої компетентності*: високий, вище середнього, середній, низький, вихідний. При цьому кожен із рівнів характеризується в сукупності наявністю і проявом знань у різних сферах життєдіяльності, ставлення до навчання, активності в різних видах діяльності, уміння спілкуватися з оточуючими, тощо.

Використання на етапі констатувального експерименту низки методик („Інтерв'ю”, „Плутанина”, „Сходинки”, „Ти учень (учениця)” та ін.) допомогло нам виявити: обізнаність дітей з навколишнім середовищем, соціальними ролями, вміння орієнтуватися в життєвих ситуаціях, діяльнісну спрямованість дитини, її уміння встановлювати взаємозв'язки з оточенням, граматично правильно і зв'язно виражати свої думки; адекватно оцінювати себе та свої вчинки, а також рівень обізнаності дітей зі шкільним навчанням і бажання навчатися; тест Розенцвейга дозволив проаналізувати уміння вирішувати життєві ситуації, налагоджувати взаємини.

Під час констатувального експерименту виявлено, що у багатьох респондентів переважають низький (29,2%) та вихідний (30,6%) рівні сформованості життєвої компетентності. З'ясовано, що у дітей 6–7-річного віку особливої уваги потребує формування таких показників життєвої компетентності, як володіння навичками взаємодії (34,9%), орієнтування у виконуваних соціальних ролях (28,2%), формування інтересу до навчання (31,1%).

Все це загалом дозволило виявити, що 59,8% дітей 6–7-річного віку не мають достатніх навичок налагоджувати стосунки з ровесниками; не можуть визначити свою соціальну роль у групі, в сім'ї; захоплюються грою, але не завжди прагнуть до результативної дії; часто неадекватно оцінюють свої вчинки, проявляючи завищену самооцінку; недостатніми є їх знання про безпосередні обов'язки тощо.

Аналіз виявлених недоліків у розвитку та вихованні дітей 6–7-річного віку дозволив довести необхідність розробки і впровадження технології, спрямованої на розширення меж життєвої компетентності та усвідомлення дитиною шести–семи років певних причинно-наслідкових зв'язків у своїй поведінці.

У другому розділі – **„Соціально-рольова діяльність дітей 6–7-річного віку як соціально-педагогічна умова формування їх життєвої компетентності”** – визначено та науково обґрунтовано соціально-педагогічні умови формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку; розкрито суть соціально-рольової діяльності як однієї із домінуючих умов формування життєвої компетентності; розроблено й обґрунтовано експериментальну модель та технологію формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку; висвітлено хід і результати експериментальної роботи.

З метою дотримання логіки у процесі формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку було розроблено й впроваджено авторську експериментальну модель формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку (рис. 1), в якій

відображено залежності між загальнодидактичними принципами розвитку особистості дитини, умовами, формами, методами та засобами формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку. Означені компоненти моделі забезпечили системність і послідовність в розгортанні соціально-виховної роботи з дітьми 6–7-річного віку щодо формування їх життєвої компетентності, продуктивне використання соціально-рольової діяльності, яка виступила основною педагогічною умовою у посиленні засвоєння дітьми тих чи тих показників життєвої компетентності.

Установлено, що важливим фактором впливу на якість формування життєвої компетентності дітей виступають такі три *компоненти* – мотиваційний, пізнавальний, практичний, які діють найбільш повноцінно як за своєю логікою, так і за наявністю взаємозв'язку (їх суть відображено в моделі). Доведено, що реалізація кожного із компонентів можлива лише за наявності певних конкретних *соціально-педагогічних умов*: 1) сприяння набуттю дітьми позитивного досвіду розв'язання життєвих ситуацій у процесі соціально-рольової взаємодії; 2) організація власної соціально-рольової, оцінно-рефлексивної діяльності дитини 6–7-річного віку в спеціально створеному проблемному розвивальному середовищі, що ініціює постановку дитиною проблем та їх самостійне розв'язання; 3) стимулювання та надання можливості дитині проявляти самостійність і активність, ураховуючи її індивідуальні особливості; 4) залучення дітей 6–7-річного віку до найважливіших сфер життєдіяльності („Природа”, „Культура”, „Люди”, „Я сам”); 5) цілеспрямоване використання комплексу форм, методів і засобів формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку; 6) забезпечення єдності вимог педагогів та батьків у процесі формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку; 7) сприяння адекватній мовленнєвій взаємодії дітей 6–7-річного віку.

Доведено, що кожна із зазначених соціально-педагогічних умов сприяє забезпеченню впровадження відповідної технології формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку. Вона активізує соціально-виховний вплив соціально-рольової діяльності та дозволяє вирішувати низку завдань у змодельованому розвивальному середовищі: навчання обов'язків і дотримання правил поведінки відповідно до ролі; прояв уміння ставити себе на місце іншої людини; розвиток самосвідомості; засвоєння рольової поведінки; перетворення дозвіллевих ігор в ігрову форму навчання; стимулювання дитини до прояву самостійності та активності; формування навичок підпорядковувати свої дії вимогам батьків і педагогів та обирати відповідно до віку адекватні способи розв'язання ситуації.

Практичну роботу на етапі формувального експерименту спроектовано і впроваджено на засадах *принципів* розвитку дитини 6–7-річного віку: гуманізму, об'єктивності, природовідповідності, системності, єдності свідомості та діяльності, активності, індивідуалізації, що відповідають цілям формування життєвої компетентності старших дошкільників.

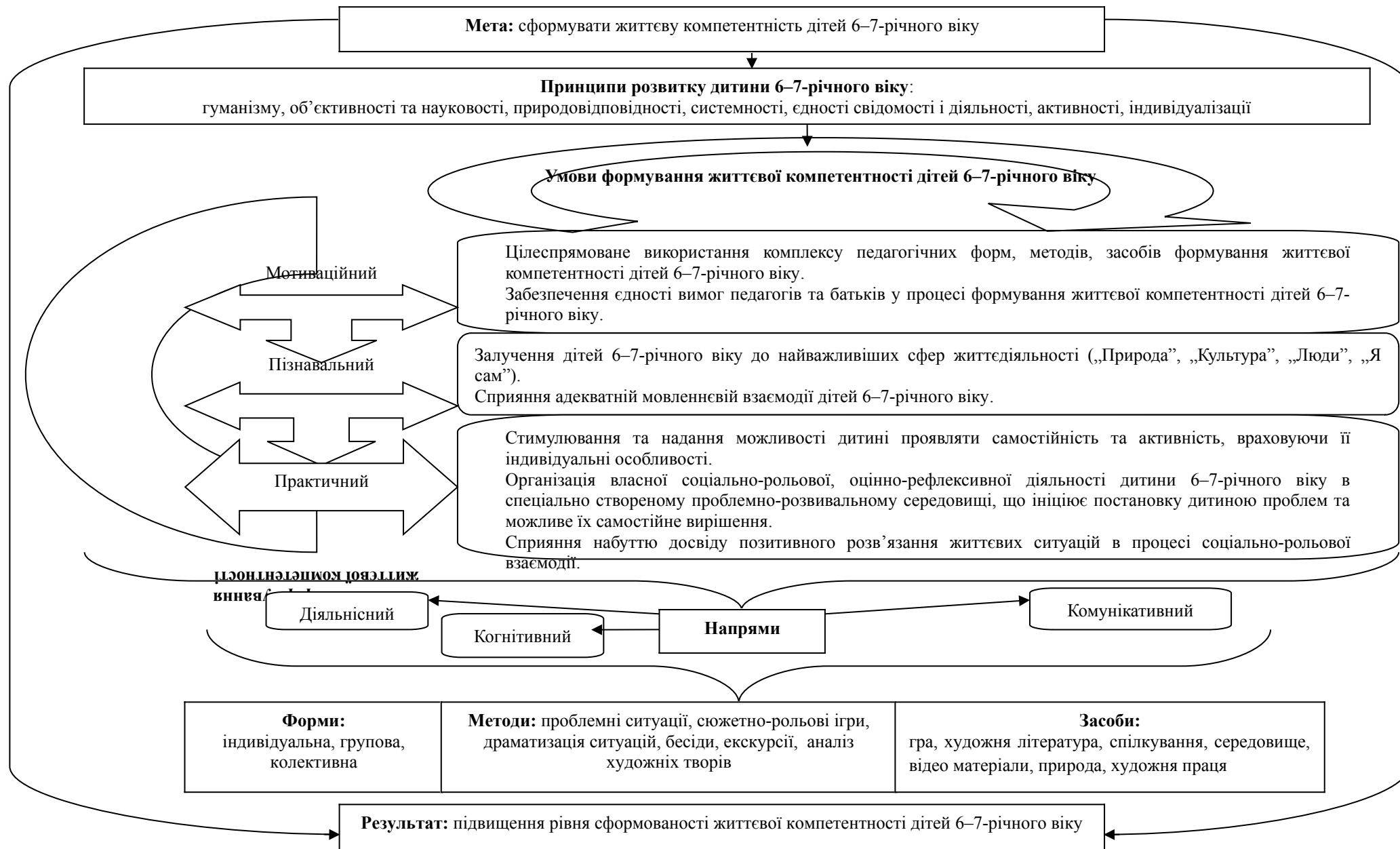

Рис. 1. Модель формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку

Таким чином, *технологія формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку у соціально-рольовій діяльності* базувалася на трьох структурних компонентах (мотиваційному, пізнавальному, практичному) та реалізовувались за такими ключовими *напрямами* – когнітивний, діяльнісний, комунікативний. Суть кожного із компонентів обумовила зміст формувального експерименту.

Так, *мотиваційний компонент* диктував: 1) необхідність спрямувати дітей 6–7-річного віку на позитивне засвоєння нової соціальної ролі „учень”, стимулювати бажання до навчання в школі (що передбачає когнітивний напрям), 2) формувати вміння адекватно вмотивовувати свою діяльність, поведінку, вчинки, бажання (це мета діяльнісного напрямку), 3) вчити використовувати у мовленні пояснення на зразок „я так вважаю”, „тому що”, „через те що”, „бо” (що допомагає реалізувати комунікативний напрям). Мотиваційний компонент, охоплюючи усі три напрями, у свою чергу реалізувався за допомогою визначених форм і методів. Зокрема, за когнітивним напрямом застосовувались бесіди, ігри, пантоміма, екскурсії; за діяльнісним напрямом використано методи доручення, моделювання, драматизації, творчі завдання та ін.; діяльність за комунікативним напрямом потребувала використання методу проблемної бесіди, розповіді-роздуму, читання-аналізу тощо.

Обґрунтовано необхідність зосередити експериментальну роботу на формуванні у дітей 6–7-річного віку навчально-пізнавальних та широких соціальних мотивів. Тому з метою ознайомлення дітей зі школою, підтримання інтересу до навчання у школі, бажання вчитися, формування адекватної мотивації до майбутнього шкільного навчання було використано низку художніх творів (М. Підгірянки „Школа”, „Про школярку Марійку та її платкові ляльки”, Н. Забілої „Андрійко-школярик”, Т. Коломієць „Світла мить”, М. Сингаївського „Добридень!”, „До школи”, О. Польової „Киця-школярка”; жартівливі вірші В. Переяславця „Вчаться читати”, М. Щербака „Не відкладай” та ін.), які педагоги і студенти читали дітям у другій половині дня. При цьому проводився аналіз змісту прослуханого, бесіди, в яких діти висловлювали свою оцінку, почуття. У процесі обговорення вчинків героїв художніх творів діти поступово навчалися розуміти позитивні та негативні прояви у поведінці, оцінювати їх характер, засвоювали правила міжрольової взаємодії.

Констатовано, що ефективному формуванню життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку на рівні реалізації мотиваційного компонента сприяли організація бесід на такі теми: „Восени нам час до школи”, „Майбутній школяр”, бесід-ігор „Я йду до школи!”, ігор „Я готуюсь до школи”, „Пантоміма” тощо.

Пізнавальний компонент обумовлював, насамперед, розвиток у дітей вміння розв’язувати життєві проблемні ситуації. При цьому когнітивний напрям передбачав розширення уявлень дитини про необхідність налагодження взаємовідносин з іншими людьми в різних життєвих ситуаціях; комунікативний – формування вміння налагоджувати контакти завдяки використанню різних інтонацій, вміння вислухати іншого, доводити правильність своїх думок, розвиток вміння висловлювати оцінку вчинків інших, пояснювати їх; діяльнісний напрям сприяв удосконаленню вміння встановлювати контакт з ровесниками, батьками та педагогами з метою взаємодії, спільної діяльності.

На рівні пізнавального компонента робота була спрямована на те, щоб поглибити розуміння дітьми своєї ролі у вирішенні окремих життєвих проблем, які можуть з ними трапитися, зорієнтувати на пошук різних способів вирішення та вказати на позитивні та негативні моменти. При цьому у запропонованих проблемних ситуаціях домінувала тематика навчання у школі, оскільки передбачалася підготовка дітей 6–7-річного віку до входження у нову соціальну роль „учень”. З метою збагачення досвіду дітей навичками соціальної взаємодії, активізації пізнавальної діяльності використовувалась низка ситуацій, повний пакет яких представлено у методичних рекомендаціях „Формування життєвої компетентності у дітей 6–7-річного віку”. Під час розв’язання проблемних ситуацій у дітей формувалися уміння мотивувати свої відповіді, добирати факти для певного узагальнення, поступово знаходити проблему у конкретній ситуації.

З метою раціональної організації ознайомлення дітей 6–7-річного віку з основними соціальними ролями, які людина може виконувати в суспільстві, розширення їх світогляду, розвитку уміння налагоджувати взаємини у тій чи іншій життєвій ситуації було розроблено цикл інтегрованих занять, об’єднаних під рубрикою „Театр життя”. В основу означеного циклу покладено особистісно орієнтований та суб’єктно-діяльнісний підходи. Зміст занять розкриває їх спрямованість. Так, використання заняття „Разом веселіше”, дозволило продемонструвати дітям переваги взаємодії, з’ясувати значення слів „разом” і „поряд”, привернути увагу до значущості людських стосунків у процесі виконання того чи іншого виду діяльності. Аналіз заняття „Усі ми такі різні” засвідчив, що до дітей можна донести розуміння їх рольової сутності, допомогти усвідомити, що кожна соціальна роль передбачає відповідні обов’язки залежно від ситуації. Проблемно-критичним було заняття „Дівчатка та хлопчики”, яке дозволило розкрити відмінні особливості поведінки людини залежно від статі, що у свою чергу, потребує і відмінностей уміння налагоджувати взаємини. Експериментальна робота передбачала і заняття, що були спрямовані на поглиблення знань дітей про рідний край („Я і моє рідне місто”), на закріплення правил поведінки в громадських місцях. Так, під час заняття „Я і моя країна” дітей знайомили з такими поняттями, як „патріот”, „син (донька) своєї країни”, пояснили суть цих ролей. З метою узагальнення знань дітей про родинні ролі (син, донька, брат, сестра, онук, внучка, племінник тощо) проведено заняття „Я і моя сім’я”. Інші заняття („Що я вмю?”, „Я майбутній школяр”) актуалізували увагу дітей на необхідності праці, її продуктивності та користі, бажанні й потребі допомагати рідним, близьким, друзям.

Створення ситуації почуття необхідності кожного із них у суспільстві, сім’ї допомагало підвести дітей до розуміння соціальної ролі „учень”. Названі заняття передбачали реалізацію усіх напрямів пізнавального компонента (когнітивного, діяльнісного, комунікативного), що потребувало використання низки прийомів і методів соціально-педагогічної роботи та включення дітей у різні види діяльності: бесіди, проблемні ситуації, ігри, лексичні вправи, художню працю, моделювання, розповіді-роздуми, читання та аналіз художніх творів, елементи рольових ігор, аналіз піктограм, етюди тощо.

Практичний компонент включав роботу, спрямовану на вправління дітей в адекватному застосуванні набутих знань, умінь, уявлень, відчуттів, переживань. З цією метою розроблялись і впроваджувались спеціально спрямовані ситуації, в яких вони могли б проявити свою компетентність; у процесі полілогу діти вправлялися в умінні відстоювати власну точку зору. Когнітивний напрям реалізувався завдяки виконанню завдань на систематизацію та узагальнення знань і уявлень про оточення.

Реалізація практичного компонента, в першу чергу, була спрямована на використання дітьми уже набутих знань, умінь, досвіду, переживань у практичній (соціально-рольовій) діяльності. Безперечно, домінуючими напрямками в даному випадку були діяльнісний та комунікативний. Зокрема, особлива увага надавалася рольовій грі, оскільки саме в ній діти повинні здійснити низку мислительних операцій: подумати, проаналізувати, порівняти, зробити певні висновки і прийняти рішення.

Запропоновано та апробовано блок сюжетно-рольових ігор („Лікарня”, „Таксі”, „Магазин” тощо), побудованих з урахуванням поступового ускладнення й розширення нової інформації, закріплення раніше набутих знань і досвіду з опорою на них під час організації соціально-рольової діяльності. Метою таких ігор було: а) навчати дітей сприймати ігровий задум, планувати, як його здійснити, висловлювати думку щодо способу його розв’язання; б) стежити за думкою і діями партнера, допускати можливість спільних дій, передбачати результати; в) погоджуватись на ролі різного змісту (лікар – пацієнт тощо), вільно спілкуватися з дорослими й ровесниками, дотримуватись правил співжиття та норм і „законів”, властивих іграм, діяти згідно з рольовою функцією та логікою розгортання сюжету; г) рахуватись як із думкою всіх учасників гри, так і відстоювати власні наміри, бути справедливим при розв’язуванні суперечки, вчитися погоджувати свої інтереси із завданням колективної гри; д) свідомо добирати нескладні іграшки, атрибути, предмети-замінники, уявні предмети для утворення предметно-ігрового середовища, яке допомагає реалізувати індивідуальні та спільні задуми, забезпечує їх творче варіювання. Кожна гра передбачала визначення ролей та правил з обов’язковою зміною функцій учасників у різних іграх.

Посиленню ефективності експериментальної технології сприяли розроблені нами ігри-драматизації, колективні вправи, трудові доручення. На особливу увагу заслуговує така форма роботи, як етюди, які впливали на підвищення рівня дитячої самооцінки та її адекватності („Я і моє ім’я”, „Усміхнись і поділись”, „Мій настрій схожий на...”, „Компліменти”, „Чарівний світ казки”, „Принц та принцеса” та ін.).

У процесі дослідження було виявлено недоліки щодо забезпечення організації виховного процесу ефективною технологією формування життєвої компетентності вихованців дошкільних навчальних закладів. Зокрема, поза увагою залишається готовність педагогів до здійснення даного процесу. Тому логіка і мета формувального експерименту та аналіз практичної діяльності потребували проведення *підготовки педагогів* до роботи за експериментальною програмою. При цьому використано метод тренінгу. Метою тренінгових занять було: 1) з’ясування сутності та структури понять „життєва компетентність”, „соціальна роль”,

„соціально-рольова діяльність”; 2) підготовка педагогів до пошуків варіантів розв’язання проблеми формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку в процесі неформального спілкування між собою; 3) підготовка вихователів до роботи за запропонованою технологією, яка передбачала формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку.

Виявлено, що використання різних форм роботи з вихователями під час тренінгових занять (групова дискусія, робота в малих групах, творчі завдання, мозкова атака, колаж, тренувальні вправи, міні-лекції тощо), дозволило включити їх у різноманітні види діяльності. Це сприяло активізації у них відповідних знань і вмінь, необхідних для формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку.

Водночас з метою підвищення ефективності процесу формування життєвої компетентності у 6–7-річних дітей у ході дослідження було організовано *консультативно-просвітницьку роботу з батьками*. Дана складова експериментальної роботи сприяла підвищенню обізнаності батьків з питань формування життєвої компетентності дітей; усвідомленню ними відповідальності за майбутнє своєї дитини; створенню доброзичливого контакту та встановленню довірчих взаємин між педагогами і батьками. При цьому використовувались такі форми роботи, як: батьківські збори, індивідуальні консультації, бесіди, скриньки повідомлень.

Аналіз результатів прояву рівнів сформованості життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку дозволив констатувати наявність розбіжності у вихованців контрольної та експериментальної груп. Зокрема, для дітей експериментальної групи стало характерним уміння використовувати набуті знання, уміння та соціальний досвід у реальному житті; усвідомлення себе соціальними суб’єктами. За створених соціально-педагогічних умов, підібраних форм і методів вихованці проявляли достатньо усвідомлені мотиви та розуміння потреб і необхідності навчатись, включатись у систему соціальної діяльності, а також здатність вступати у рольову взаємодію та оцінювати власні дії та вчинки.

Крім того, за результатами формувального експерименту зафіксовано позитивні кількісні зміни у рівнях сформованості життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку, що відображено на рис. 2. Про це свідчить більший відсоток респондентів ЕГ, яких віднесено до високого рівня, порівняно з КГ. Так, за когнітивним критерієм в ЕГ показники зросли на 11,8 % (сільські діти) і на 12,2 % (міські діти); за поведінковим – на 9,9 % (сільські діти) і на 9,7 % (міські діти); за діяльнісним – на 9,7 % (сільські діти) і на 9,9 % (міські діти); за комунікативним критерієм показники збільшилися на 7 % (сільські діти) і на 6 % (міські діти). При цьому відсоток вихованців ЕГ з низьким рівнем сформованості життєвої компетентності зменшився в середньому на 8,8 % (сільські діти) і на 7 % (міські діти).

Результати експериментального дослідження дають підстави говорити про ефективність запропонованої моделі, соціально-педагогічних умов та технології, які в сукупності забезпечили успішне формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку у взаємодії всіх компонентів – мотиваційного, пізнавального, практичного.

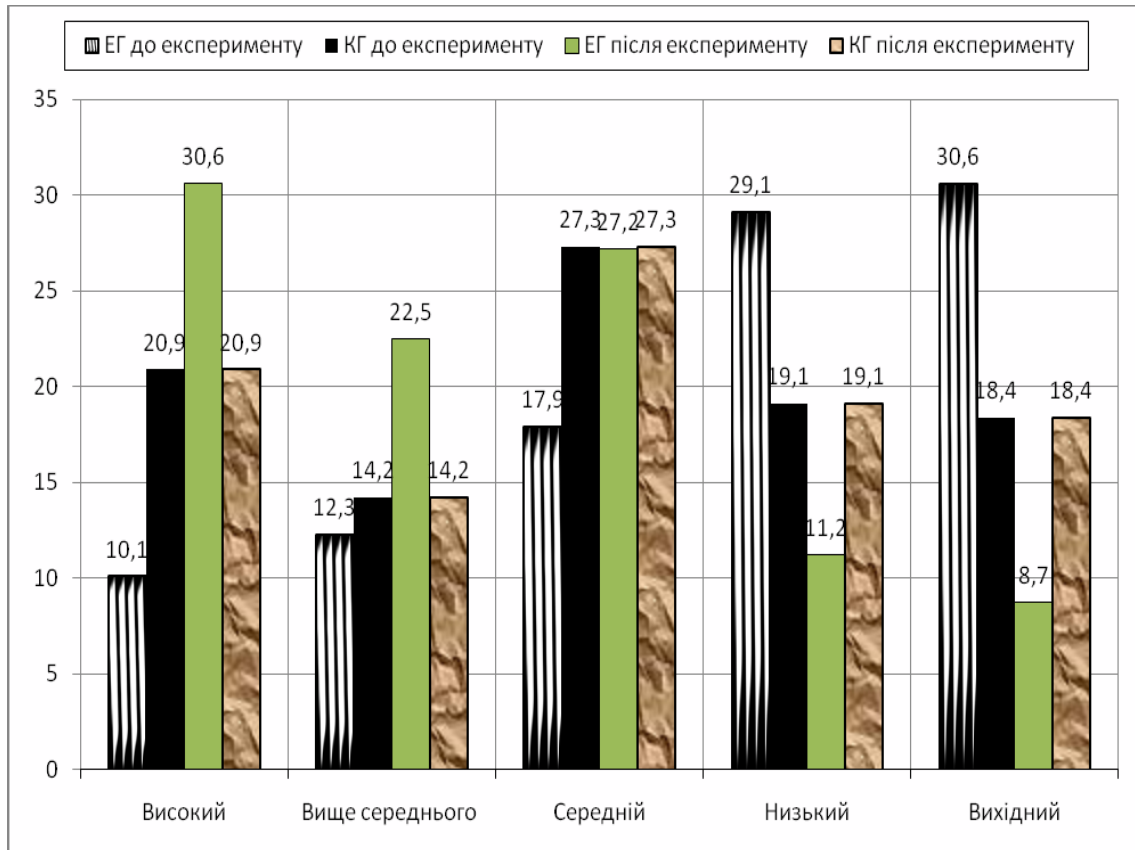

Рис. 2. Динаміка змін у контрольній та експериментальній групах після проведення експерименту

Зафіксовано важливість ролі особистості педагога та його взаємодії з батьками, що посилює позитивний вплив на процес формування у дітей 6–7-річного віку окремих показників життєвої компетентності.

На основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми, проведеної експериментальної роботи виявлено, що запропонована технологія сприяла виробленню вмінь 6–7-річних дітей експериментальних груп вільно взаємодіяти з оточуючими, вступати в міжрольову взаємодію, раціонально підходити до вирішення життєвих ситуацій, чітко, послідовно викладати думки і виявилася достатньо ефективною.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуальної проблеми формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку в умовах соціально-рольової діяльності, що виявляється в обґрунтуванні технології, соціально-педагогічних умов, які обумовлюють конкретні форми і зміст соціально-виховного процесу щодо формування у дітей 6–7-річного віку життєвої компетентності. Результати теоретичного й експериментального дослідження засвідчили вирішення поставлених завдань та мети і дали підставу зробити наступні *висновки*:

1. У сучасних умовах розвитку соціально-педагогічної науки все більш пріоритетними стають проблеми педагогічної теорії розвитку особистості, зокрема формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку. Переорієнтація на компетентнісну парадигму в галузі освіти та реформація сфер суспільного життя зумовили необхідність усебічного аналізу цієї проблеми. Однак найменш визначеною залишається проблема формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку в умовах соціально-рольової діяльності. Саме її компетентнісна спрямованість може і повинна здійснювати сьогодні свій ефективний вплив на самоусвідомлення, саморозвиток дитини, яка стоїть перед входженням у нову соціальну роль – „учня”, на підготовку дитини до об’єктивно необхідної майбутньої життєдіяльності у новому соціоосвітньому середовищі.

2. Виявлено наявність різних підходів до визначення поняття „життєва компетентність”: як спеціально набуті знання у поєднанні з життєвим досвідом та вмінням їх застосовувати в практичній діяльності (за Л. А. Лепіховою); як здатність людини успішно розв’язувати життєві проблеми (за П. П. Горностаєм та І. Г. Єрмаковим); як процес набуття досвіду (за А. Белкіним і К. Роджерсом). На основі теоретичного аналізу сутності життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку подано авторське трактування даного поняття як здатності обирати та застосовувати адекватні способи розв’язання життєвих ситуацій у процесі власної самореалізації та взаємодії з оточенням. Доведено, що формування означеного особистісного утворення є процесом набуття дитиною соціального досвіду і знань щодо вирішення життєвих ситуацій при різних умовах життєдіяльності вступу до школи (входження в новий колектив, виконання нових соціальних ролей, адекватність дій у певних обставинах). З’ясовано, що основою успішного формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку та розвитку її складових у перспективі є соціально-рольова діяльність, яка відображає активність суб’єкта, спрямовану на реалізацію власного „Я” та набуття життєвого досвіду в процесі рольової взаємодії. При цьому для дітей 6–7-річного віку соціально-рольова діяльність – це процес засвоєння дитиною досвіду міжрольової взаємодії, яка спрямована на формування власного „Я” дитини та входження в нову соціальну роль учня початкової школи.

3. Виходячи із проявів індивідуальних особливостей щодо складових життєвої компетентності визначено *критерії та показники* сформованості життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку: *когнітивний критерій* включає такі показники, як знання про різні сфери життєдіяльності (про навколишню дійсність, соціальні явища, події, людей, взаємини); розуміння дитиною необхідності навчання в школі; бажання вчитися і відвідувати школу, ставлення до школи, навчання; *поведінковий критерій* – дотримання соціальних правил і норм поведінки; вміння налагоджувати взаємини з ровесниками та дорослими; прояв адекватності самооцінки; *діяльнісний* – уміння включатися у різні види діяльності, знаходити адекватні способи вирішення завдань, послідовно виконувати дії; активність; прояв самостійності; *комунікативний* – уміння сприймати й адекватно реагувати на інформацію; спілкуватися з дітьми та дорослими; володіти відповідним мовленнєвим етикетом у взаємодії. На основі обґрунтованих критеріїв та їх

показників було визначено п'ять *рівнів сформованості життєвої компетентності*: високий, вище середнього, середній, низький, вихідний.

Під час констатувального експерименту виявлено, що у багатьох респондентів переважають низький (29,2%) та вихідний (30,6%) рівні сформованості життєвої компетентності. З'ясовано, що у дітей 6–7-річного віку особливої уваги потребує формування таких показників життєвої компетентності, як володіння навичками взаємодії (34,9%), орієнтування у виконуваних соціальних ролях (28,2%), формування інтересу до навчання (31,1%).

4. Виявлені недоліки у розвитку та вихованні дітей 6–7-річного віку довели необхідність розробки і впровадження технології, спрямованої на розширення меж життєвої компетентності та усвідомлення дитиною 6–7-ми років певних причиново-наслідкових зв'язків у своїй поведінці. Технологія базувалася на трьох структурних компонентах (мотиваційний, пізнавальний, практичний), які реалізовувалися за такими ключовими напрямками – когнітивний, діяльнісний, комунікативний. Ефективному формуванню життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку на рівні реалізації мотиваційного компонента сприяли: організація бесід, ігор, пантоміми; екскурсій, драматизацій, використання методу проблемної бесіди, розповіді-роздуму, читання-аналізу; обговорення вчинків героїв художніх творів. На рівні пізнавального компонента з метою збагачення досвіду дітей навичками соціальної взаємодії використовувалась низка ситуацій, зміст яких представлено у методичних рекомендаціях „Формування життєвої компетентності у дітей 6–7-річного віку”; було розроблено цикл інтегрованих занять, об'єднаних під рубрикою „Театр життя”; використано низку прийомів і методів соціально-педагогічної роботи (лексичні вправи, художня праця, моделювання, елементи рольових ігор, аналіз піктограм тощо). Впровадження практичного компонента представлено блоком сюжетно-рольових ігор, іграми-драматизаціями, колективними вправами, етюдами, трудовими дорученнями тощо. З метою підвищення ефективності процесу формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку було здійснено підготовку педагогів до роботи за експериментальною програмою засобами тренінгу, а також організовано консультативно-просвітницьку роботу з батьками.

5. Доведено, що реалізація кожного із компонентів (мотиваційний, пізнавальний, практичний) формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку можлива лише за наявності соціально-педагогічних умов: 1) сприяння набуттю дітьми позитивного досвіду розв'язання життєвих ситуацій у процесі соціально-рольової взаємодії; 2) організація власної соціально-рольової, оцінно-рефлексивної діяльності дитини 6–7-річного віку в спеціально створеному проблемному розвивальному середовищі, що ініціює постанову дитиною проблем та їх самостійне розв'язання; 3) стимулювання та надання можливості дитині проявляти самостійність й активність, ураховуючи її індивідуальні особливості; 4) залучення дітей 6–7-річного віку до найважливіших сфер життєдіяльності („Природа”, „Культура”, „Люди”, „Я сам”); 5) цілеспрямоване використання комплексу форм, методів і засобів формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку; 6) забезпечення єдності вимог педагогів та батьків у процесі формування життєвої

компетентності дітей 6–7-річного віку; 7) сприяння адекватній мовленнєвій взаємодії дітей 6–7-річного віку.

Обґрунтовано, що кожна із зазначених соціально-педагогічних умов сприяє забезпеченню впровадження відповідної технології формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку. Вона активізує соціально-виховний вплив соціально-рольової діяльності та дозволяє вирішувати низку завдань у змодельованому розвивальному середовищі: навчання обов'язків і дотримання правил поведінки відповідно до ролі; прояв уміння ставити себе на місце іншої людини; розвиток самосвідомості; засвоєння рольової поведінки; перетворення дозвіллевих ігор в ігрову форму навчання; стимулювання дитини до прояву самостійності та активності; формування навичок підпорядковувати свої дії вимогам батьків і педагогів та обирати відповідно до віку адекватні способи розв'язання ситуації.

6. Експериментальна перевірка дії обґрунтованої моделі та відповідної технології формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку в умовах соціально-рольової діяльності підтвердила їх ефективність. Виявлено помітну динаміку життєвої компетентності за окремими показниками життєвої компетентності в експериментальній та контрольній групах. Зокрема, в експериментальній групі кількість дітей з низьким рівнем сформованості життєвої компетентності зменшилась на 17,9 %, з вихідним рівнем на 21,9 %, а у контрольній групі майже не змінилася (в межах 0,1 %). Проведене дослідження та отримані результати дозволяють стверджувати, що формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку найбільш повноцінно розгортається у соціально-рольовій діяльності та при включенні дітей у розв'язання життєвих ситуацій, де соціально-рольова взаємодія має особливу педагогічну цінність. При цьому важливого значення набуває особистість педагога і батьків, здатних у співпраці активізувати життєдіяльність дітей.

Перспективними напрямками дослідження даної проблеми можуть бути: пошуки діагностичних методик та інструментарію вивчення особливостей розвитку дітей 6–7-річного віку, їх поведінки й діяльності в нестандартних соціальних умовах; вивчення психолого-педагогічних засад організації життєдіяльності з метою формування навичок входження в нове середовище; застосування інноваційних програм, завдяки впровадженню яких можна виявити ефективні технології соціально-педагогічної роботи з дітьми 6–7-річного віку в різних умовах життєдіяльності.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Сас О. О. Формування життєвої компетентності у дітей 6–7-річного віку : метод. реком. до провед. тренінгу для вихователів дошк. навч. закл. / А. Й. Капська, О. О. Сас. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – 76 с.

2. Сас О. О. Вплив неповних сімей на формування соціальних ролей дітей дошкільного віку / О. О. Сас // Соціалізація особистості : зб. наук. праць / [За заг. ред. проф. А.Й. Капської]. Том ХХХ. – К. : НПУ ім. Драгоманова, 2008. – С. 112–118.

3. Сас О. О. Соціально-педагогічні особливості формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку / О. О. Сас // Соціалізація особистості : зб. наук. праць / [За заг. ред. проф. А.Й. Капської]. Том XXXI. – К. : НПУ ім. Драгоманова, 2008. – С. 54–63.

4. Сас О. О. Соціально-рольова діяльність особистості як умова формування життєвої компетентності / О. О. Сас // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.Сковороди”: наук.-теорет. зб. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 14. – С. 304–306.

5. Сас О. О. Теоретичні засади формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку у соціально-педагогічній науці / О. О. Сас // Соціалізація особистості : зб. наук. праць / [За заг. ред. проф. А.Й. Капської]. Том XXXII. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 221–230.

6. Сас О. О. Особливості соціально-рольової діяльності дітей 6–7-річного віку / О. О. Сас // Зб. наук. праць Інституту психології ім. Костюка АПН України / [За ред. С.Д.Максименка]. – Т. XI, част.1. – К., 2009. – С. 444–451.

7. Сас О. О. Соціально-рольова взаємодія дітей 6–7-ми річного віку в контексті формування життєвої компетентності / О. О. Сас // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова : зб. наук. праць. – Випуск 8. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 133–139. – (Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління).

8. Сас О. О. Особливості прояву життєвої компетентності у 6–7-річному віці / О. О. Сас // Наукові записки. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя / [за заг. ред. проф. Є.І. Коваленко]. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – № 6. – Ч. 2. – С. 74–78. – (Серія „Психолого-педагогічні науки”).

9. Сас О. О. Формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку в процесі соціально-рольової взаємодії / О. О. Сас // Зб. наук. праць Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [За ред. Л.П.Мельник, В.І.Співака]. – Вип. XIV. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2010. – С.87–93. – (Серія: соціально-педагогічна).

10. Сас О. О. Методологія дослідження сформованості життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку / О. О. Сас // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2010. – № 1. – С.13–18.

11. Сас О. О. Саморозвиток дітей 6–7-річного віку як показник сформованості їх життєвої компетентності / О. О. Сас // Зб. наук. праць Криворізького державного педагогічного університету „Педагогіка вищої та середньої школи” / [За ред. В. К. Буряк, Л. В. Кондрашової та ін.]. – Вип. 29. – Кривий Ріг, 2010. – С. 367–374.

12. Сас О. О. Особливості професійної діяльності соціального педагога в процесі формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку / О. О. Сас // Актуальні проблеми підготовки фахівців у галузі соціально-педагогічної діяльності : матеріал Міжнар. наук.-практ. конф. / [за ред. А. І. Конончук]. – Ніжин : НДУ імені М. Гоголя, 2009. – С. 164–166.

13. Сас О. О. Особливості формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку в процесі підготовки до шкільного навчання / О. О. Сас // Актуальні

проблеми готовності дітей до навчання у сучасній початковій школі : матеріал круглого столу / [Хмельницька обласна рада, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія]. – Хмельницький : ХГПА, 2010. – С. 72–74.

14. Сас О. О. Соціально-рольова взаємодія в контексті формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку / О. О. Сас // Соціальна робота і сучасність : теорія та практика : матеріал VI Міжнар. наук.-практ. конф. / [за ред. Б. В. Новікова, Л. М. Дмитрової]. – К. : НТУУ „КПІ”, 2010. – С. 226–227.

АНОТАЦІЇ

Сас О. О. Формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку в умовах соціально рольової діяльності – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2011.

У дисертації проаналізовано проблему формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку в умовах соціально-рольової діяльності; подано теоретичний аналіз сучасних підходів до вирішення цієї проблеми; концептуально розкрито сутність і зміст понять „життєва компетентність дітей 6–7-річного віку”, „соціально-рольова діяльність дітей 6–7-річного віку”; визначено та теоретично обґрунтовано критерії (когнітивний, поведінковий, діяльнісний, комунікативний) та рівні сформованості життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку; проведено комплексне дослідження, на основі чого створено модель формування життєвої компетентності дітей цього віку, складовими якої є мотиваційний, пізнавальний та практичний компоненти. Розроблено технологію формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку, яка реалізовувалися в умовах дошкільного навчального закладу. Розширено розуміння соціально-педагогічних умов як складових процесу формування життєвої компетентності дітей 6–7-річного віку.

Ключові слова: життєва компетентність, діти 6–7-річного віку, соціально-рольова діяльність, соціально-педагогічні умови формування життєвої компетентності дітей.

Сас О. О. Формирование жизненной компетентности детей 6–7-летнего возраста в условиях социально-ролевой деятельности – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2011.

Диссертационное исследование посвящено изучению процесса формирования жизненной компетентности детей 6–7-летнего возраста. В работе осуществлен теоретический анализ современных подходов к исследованию этой проблемы. Раскрыто и обосновано содержание понятий „жизненная компетентность” и „социально-ролевая деятельность” детей 6–7-летнего возраста. Доказано, что условия жизни, в которых происходит становление личности ребенка 6–7-летнего возраста, определяют необходимость формирования его жизненной

компетентности. Обоснованно, что процесс формирования жизненной компетентности достаточно сложен и осуществляется под воздействием различных факторов, которые активизируют формирование потенциала жизненной компетентности детей 6–7-летнего возраста. Основными факторами, обеспечивающими ролевые отношения детей с окружающими, является семья, дошкольное заведение, ближайшая среда.

Разработаны критерии (когнитивный, поведенческий, деятельный, коммуникативный) и показатели сформированности жизненной компетентности детей. На основе указанных критериев и показателей определено пять уровней сформированности жизненной компетентности: высокий, выше среднего, средний, низкий, исходный.

Проведено комплексное диагностическое исследование, на основе его результатов создана модель формирования жизненной компетентности детей 6–7-летнего возраста, составляющими которой есть мотивационный, познавательный и практический компоненты. Реализация каждого из компонентов возможная только при наличии определенных конкретных социально-педагогических условий, направленных на формирование составляющих жизненной компетентности: 1) содействие приобретению детьми позитивного опыта решения жизненных ситуаций в процессе социально-ролевого взаимодействия; 2) организация социально-ролевой, оценочно-рефлексивной деятельности детей 6–7-летнего возраста в специально созданной проблемной развивающей среде, которая инициирует постановление ребенком проблем и их самостоятельное решение; 3) стимулирование и предоставление возможности ребенку проявлять самостоятельность и активность, учитывая его индивидуальные особенности; 4) привлечение детей 6–7-летнего возраста к важнейшим сферам жизнедеятельности („Природа”, „Культура”, „Люди”, „Я сам”); 5) целеустремленное использование комплекса форм, методов и средств формирования жизненной компетентности детей 6–7-летнего возраста; 6) обеспечение единства требований педагогов и родителей в процессе формирования жизненной компетентности детей 6–7-летнего возраста; 7) содействие адекватному речевому взаимодействию детей 6–7-летнего возраста.

Разработана технология формирования жизненной компетентности детей 6–7-летнего возраста состоит из трех структурных компонентов, которые реализуются за ключевыми направлениями – когнитивный, деятельный, коммуникативный.

Разработаны методические рекомендации „Формирования жизненной компетентности у детей 6–7-летнего возраста” для воспитателей дошкольных учебных заведений, педагогов высших учебных заведений, студентов, которые овладевают профессиями воспитателя, а также для социальных педагогов, выступают ориентиром в поисках механизмов для успешной социально-педагогической работы относительно формирования жизненной компетентности детей 6–7-летнего возраста.

Ключевые слова: жизненная компетентность, дети 6–7-летнего возраста, социально-ролевая деятельность, социально-педагогические условия формирования жизненной компетентности детей.

Sas O. O. Formation of the life competence of 6–7 year-old children in the terms of social role activity – Manuscript.

Thesis for obtaining a Candidate Degree in Pedagogy in specialty 13.0.05 – social pedagogics. – Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2011.

In the thesis the problem of the formation of the life competence of 6–7 year-old children in the terms of social activity is analysed; the theoretical analysis of modern approaches to solving this problem is given; conceptual essence and content of the concepts „life competence of 6–7 year-old children”, „social role activity of 6–7 year-old children” are revealed; the criteria (cognitive, behavioral, functional, communicative) and the levels of formation of life competence of 6–7 year-old children are defined and theoretically based; the complex research is conducted, and on its basis the model of the formation of life competence of children of this age is developed, the main components of the model are motivational, cognitive and practical elements. The technology of the formation of the life competence of 6–7 year-old children which was tested in preschool educational institutions is formed. The comprehension of socio-pedagogical conditions as a part of the life competence of 6–7 year-old children is extended.

Key words: live competence, 6–7 year-old children, social role activity, social pedagogic conditions of the formation of children’s life competence.

Підписано до друку 02.02.2011 р. Формат 60X90/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Замовлення № 37.

ПрАТ „Видавництво „Поділля”
Свідоцтво № 100031457
29000, м. Хмельницький, пр. Миру, 59
(0382) 63-13-32